

Sociální ústav Československé republiky

Již před světovou válkou vyskytovaly se v našem veřejném životě snahy o založení vědeckého ústavu pro uplatňování poznatků sociálních a studium sociálních věd. Příznivé podmínky pro uskutečnění těchto snah byly dány teprve roku 1919 založením Sociálního ústavu Československé republiky prvním ministrem sociální péče Drem Lvem Wintrem. Stanovy vytyčují Sociálnímu ústavu několik velmi širokých úkolů: Jednak má býti *vědeckým ústavem pro studium věd sociálních a střediskem všech pracovníků na poli sociálně politickém*, jednak má působiti jako *poradní sbor ministerstva sociální péče* při jeho legislativní a administrativní činnosti; konečně jest mu přiřčen také vysoce důležitý úkol *propagační*, totiž šířiti ve veřejnosti vědecké poznatky sociální a vyšší sociální nazírání.

Za členy Sociálního ústavu byli vždy povolováni nejen teoretičtí odborníci, nýbrž také zkušení pracovníci ze řad zaměstnaneckých i zaměstnavatelských, čímž dána záruka, že Sociální ústav bude při řešení různých sociálně politických i sociálně hospodářských otázek postupovati jen s ohledem na věcné a odborné důvody, jakož i hospodářské možnosti, čímž přispěje k umírnění sociálních zápasů našeho veřejného života.

Funkce Sociálního ústavu jako poradního sboru ministerstva sociální péče byla vyjádřena také v poměru ústavu k ministerstvu po stránce organizační a finanční. Ministr sociální péče má právo jmenovati polovinu členů, jakož i představenstva ústavu; rovněž správní agendu ústavu obstarává ministerstvo sociální péče svými úředníky a náklady hradí v mezích svého rozpočtu.

Původně byla práce v Sociálním ústavu rozdělena *do pěti sekcí*; z nich byly průběhem let podle nabytých zkušeností vytvořeny *3 pracovní odbory*:

I. *Pracovní odbor pro teoretická bádání*, v němž jsou řešeny problémy sociologické, sociálně-filosofické, národohospodářské teorie, zejména socialismu. S tímto odborem Sociálního ústavu spolupracuje velmi úzce *Masarykova sociologická společnost*, založená roku 1925 právě na podnět I. pracovního odboru.

II. *Pracovní odbor pro dělnickou ochranu, sociální pojišťování a socialisaci* zabývá se otázkami dělnického ochranného zákonodárství, otázkami odborových organizací zaměstnanců všech kategorií, stávkami a vylukami, mzdovými soudy, tarifními smlouvami, nezaměstnaností, zprostředkováním práce a vystěhovalectvím. Dále soustřeďuje řešení všech problémů sociálního pojišťování, a to jak pojištění nemocenského, tak i úrazového, starobního, invalidního, mateřského a proti nezaměstnanosti. Konečně spadá sem také družstevnictví, dělnické podílnictví na správě a zisku, vnitřní zemědělská kolonisace a obecní socialismus a akce zespolečňovací vůbec.

V roce 1930 byly vytvořeny v rámci II. Pracovního odboru některé speciální komise, a to *"Komise pro studium populačních otázek"*, která úzce spolupracuje

s Mezinárodní uníí pro vědecké studium populačních otázek a sdružuje vedle členů Sociálního ústavu i odborníky mimo ústav stojící. Dále je to *Komise pro studium speciálních důsledků průmyslové racionalisace*, zřízená rovněž v rámci II. odboru roku 1929, jejíž úkolem jest sledovati otázky racionalisace nejen s hlediska hospodářského a technického, nýbrž i s hlediska fyziologického, psychologického, etického a sociálního, tedy s náležitým zřetelem k lidskému činiteli ve výrobě. Rozsáhlou činností může se vykázati *Komise pro studium dějin dělnického hnutí a dějin sociálních vůbec*, která byla vytvořena v roce 1930 a vzala si za úkol za pomoci odborníků i mimo ústav, pokud se zabývají otázkou dějin sociálních, zachraňovati a konservovati cenné dokumenty a památky, týkající se dělnického hnutí, dobudovati sociální museum a pořizovati písemné soupisy pramenů.

III. *Pracovní odbor technicko-zdravotnický, výchovný a humanitní* podjal se řešení důležitých otázek organisace práce vůbec, zejména psychotechniky, dále ochranné techniky, pracovního zdravotnictví a zdravotnictví sociálního vůbec, eugenických snah, bytové péče a reformy bydlení. Sem spadají i sebevzdělávací a umělecké snahy zaměstnanců, život rodinný, dále péče o matky a dítě, péče o mládež, o válečné poškozence, veřejné chudinství a v souhrnu zařízení sociálně humanitní.

Prostředky, jichž ústav při své činnosti používá, jsou zejména knihovna a čítárna odborných knih a časopisů ministerstva sociální péče, bibliografie literatury sociologické a sociálně politické, archiv sociálně politický a sociálně politické museum, zkoumání sociálně statistická, ankety a pod., pracovní schůze členů, vědecké rozhovory, přednášky a sjezdy, vydávání zpráv ústavu a odborných spisů, letáků, pořádání výstavek, vypisování veřejných soutěží a cen, studijní cesty a vycházky, styk s cizími sociálními ústavy a odborníky a konečně podávání dobrých zdání, sdělování popudů, porad i informací sociálně politickým pracovníkům, korporacím a úřadům.

Jedním z nejdůležitějších oborů činností Sociálního ústavu byla od jeho založení *činnost přednášková*, pro niž volena themata aktuálního významu a vyhledávání kvalifikovaní přednašeči nejen domácí, nýbrž velmi zhusta i vynikající odborníci z ciziny. Touto činností, která se těší stále většímu zájmu a ohlasu v tisku, jakož i celou vědeckou činností získal si Sociální ústav velmi dobrého jména ve veřejnosti. Přednáškových a diskusních večerů bylo od založení Sociálního ústavu do konce června 1938 celkem 322; promluvílo na nich 266 referentů domácích a 56 hostí Sociálního ústavu z ciziny. Velmi mnohá přednášená themata zabrala celou řadu večerů pro diskuse. Bylo tomu tak zejména při přednáškách o sociální politice v Československé republice a o mezinárodním zákonodárství dělnickém v roce 1921, dále o novelisaci sociálního pojištění v roce 1927, o otázce reálných mezd dělnických u nás i v cizině (v letech 1925 až 1928), problému politiky stavební a bytové v těchže letech a o otázce daňové reformy v roce 1926. Podstatným znakem přednáškové činnosti Sociálního ústavu bylo uspořádání cyklů přednášek vždy v podzimním a zimním období, jichž osou byl určitý zásadní problém. V roce 1928 byla rozvinuta v obsáhlém cyklu otázka ochrany domácího trhu práce a roku následujícího (1929) cyklus přednášek a rozprav "O léčebné a

zdravotní péči sociálního pojištění". Úkolem těchto rozprav bylo jednak poukázati veřejnosti na velký zdravotní význam sociálního pojištění a na nesmírnou důležitost léčebné péče pro celý národ, jednak zainteresovati pro sociální pojištění lékaře u vědomí, že službou sociálně pojišťovacím ústavům slouží velké myšlenky lidskosti. Druhým cyklem přednášek v témže roce byl cyklus "O sociálních podmínkách výchovy k míru", pojednávající o významu Společnosti národů i Mezinárodního úřadu práce a jejich důležitosti pro náš stát. V roce 1930 byl pořádán cyklus o mzdách a koupěschopnosti zaměstnanců u nás, v roce 1931 bylo promluveno v řadě přednášek o teorii družstevního hnutí, o sociálním významu družstev, vývoji a stavu družstev všech směrů a o nutné reformě družstevního práva. V témže roce došlo k pronikavějšímu zájmu o otázku nezaměstnanosti, která začala nabývat ve státě hrozivých forem; uspořádán cyklus přednášek, spojený s rozhovorem o racionalisaci a nezaměstnanosti. Taktéž v roce 1932 pokračováno z podnětu vzrůstající a prohlubující se hospodářské krize v časových přednáškách o nezaměstnanosti, jejích příčinách, důsledcích a prostředcích, jimiž možno a třeba čelit nezaměstnanosti zejména po stránce praktické. V roce 1933 uspořádán cyklus přednášek "O zdravotnictví a sociální politice". Tímto cyklem byla sledována snaha získati pro činnost a cíle Sociálního ústavu lékaře, kteří jsou či chtějí býti činní na poli veřejného zdravotnictví a sociální politiky. Otázky nezaměstnanosti diskutovány také v dalších letech, zejména v roce 1934 v novém přednáškovém cyklu. Roku dalšího (1935) podrobeny zkoumání otázky sociálně hospodářské v souboru přednášek o hospodářském plánování; v roce 1936 projednány veškeré současné problémy sociálního pojištění. V letech 1937 a 1938 věnována zvláštní pozornost pracovním důchodům, výrobě a spotřebě, mzdovým teoriím a sociálním i hospodářským poměrům zaměstnanců různých oborů pracovních. Mnohé podněty vyšlé z těchto přednášek uplatněny byly při zákonném řešení četných sociálně politických otázek.

Studijní knihovna Sociálního ústavu je přičleněna k administrativní knihovně ministerské, tvoříc s ní speciální sociálně-politickou knihovnu, jedinečnou co do úplnosti význačné světové literatury. Ježto moderní sociální politika nemůže se omeziti na pouhou ochrannou péči, nýbrž musí býti aktivní politikou hospodářskou, musí moderní sociálně-politická knihovna obsahovati též literaturu o kapitalismu, socialismu, plánovitém hospodářství, hospodářské demokracii; i po této stránce je knihovna Sociálního ústavu knihovnou v Československu ojedinělou. Obsahuje všecken důležitý materiál jak teoretický a sociologický, tak praktický, statistický, právní a politický, týkající se krize a nezaměstnanosti, pracovního práva, sociálního pojištění, péče o mládež, chudé a nezaměstnané, péče o vystěhovalce, válečné poškozence, péče bytové, odborového hnutí, družstevnictví, výživy, spotřební politiky, socialismu, plánovitého hospodářství.

Všecky knihy jsou podrobně rozanalysovány a lístky zařaděny do všech oddělení systematického katalogu, jichž se kniha dotýká. Ukázkou, do jakých podrobností je katalog vypracován, buďtež uvedena pododdělení hesla "nezaměstnanost": "statistika", "příčiny a členění nezaměstnanosti", "sociologie nezaměstnaných", "zdravotní stav a úmrtnost nezaměstnaných", "děti nezaměstnaných rodičů", "mládež nezaměstnaná", "útulky", "ženy nezaměstnané",

"intelligence nezaměstnaná", "pojištění a podpory v nezaměstnanosti", "gentský systém", "kulturní péče o nezaměstnané", "exekuční ochrana" a "svépomoc nezaměstnaných", "pracovní příležitost", "zastavování provozu", "veřejné investice", "produktivní péče, nouzové práce", "rozdělení pracovní příležitosti (zařadění a přeřadění nezaměstnaných)", "převýchova nezaměstnaných, odborná výchova nezaměstnané mládeže", "pracovní povinnost, tábory, pospolitosti, kolonie", "racionalisace", "strukturelní nezaměstnanost", "nouzové oblasti", "náhradní průmysly", "pracovní doba a nezaměstnanost", "výrobnost a nezaměstnanost", "zahraniční obchod a nezaměstnanost", "útěk z venkova, návrat k půdě", "osídlování, rekultivace", "prodloužení školní povinnosti", "dvojí zaměstnání", "manželské dvojice", "sezonní nezaměstnanost". Speciální podhesla jsou zaváděna ihned, jakmile se ve světovém tisku vyskytnou, a to obvykle podle tisku časopiseckého, kde nové otázky bývají projednávány dříve nežli knižně.

Rovněž jsou katalogizovány a věcně tříděny všechny důležité sociálně-politické články ze všech odborných světových časopisů.

Vědecký materiál je opatřován ihned, jakmile se na světovém knižním trhu objeví: knihovna má literaturu připravenou předem, takže chce-li odborný pracovník studovat nějakou otázku, dostane ihned všečen důležitý materiál. Po této stránce plní knihovna současně úkol vědeckého ústavu bibliografického; k tomu cíli též vydává čtvrtletně výbor z knih nově zařaděných, kterýžto seznam je současně sociálně-politickou bibliografií, registrující všechny významné světové publikace.

Knihy jsou opatřovány podle recenzí v odborných časopisech povětšinou francouzských, německých a anglických a dle speciálních světových bibliografií.

Knihovna dosáhne záhy 50.000 svazků; ročně přibude přibližně 2.500 svazků a to jednak koupí, jednak výměnou za publikace Sociálního ústavu a za Sociální revui, jednak darem; výměnou dostává zejména všechny publikace Mezinárodního úřadu práce a na požádání darem značný počet publikací vydávaných sociálně-politickými korporacemi ve všech hlavních státech.

Knihovna slouží nejen administrativním potřebám úřadu, nýbrž současně též studijním potřebám členů Sociálního ústavu a odborných pracovníků vůbec.

Při knihovně je *čítárna* se 400 odbornými časopisy, veřejně přístupná.

V *tiskovém archivu* jsou trvale ukládány ve věcném utřídění všechny důležité sociálně-politické články, vystřižené z denního domácího tisku.

Má tedy odborný pracovník v knihovně Sociálního ústavu (ministerstva sociální péče) k dispozici všečen studijní materiál, podrobně věcně utříděný, takže mu stačí říci pouze předmět, o který se zajímá, aby dostal ihned potřebnou literaturu.

Sociální ústav vypisoval čas od času různé *soutěže na práce* pojednávající o určitých sociálně-politických otázkách tak, aby byla *vytvářena samostatná vědecká literatura v oboru sociální politiky*. V roce 1923 byla to soutěž na studium o kolektivních smlouvách v Československé republice od převratu do roku 1922, v roce 1925 ceny na stručná pojednání, která by se obírala právy a povinnostmi členů závodního výboru na podkladě praxe, dále na práci o československém

odborovém hnutí zaměstnaneckém; v roce 1927 byla vypsána cena z fondu zřízeného k uctění památky prof. Dra. Grubra na práci o účasti zaměstnanců na správě a zisku. Z podnětu Rockefellerovy nadace a za jejího finančního přispění podnikány v minulých letech zejména od roku 1930 výzkumné práce, které řídila t. zv. *Výzkumná sekce Sociálního ústavu*. Především sdružila pracovníky ke zkoumání účinků krise na život rodin nezaměstnaných a polozaměstnaných dělníků, zejména na složení jejich spotřeby. Výsledkem této práce byla studie, která vyšla česky a německy pod titulem "Vliv krise na rodiny nezaměstnaných dělníků".

Další výzkum týkal se zkoumání civilisačních a urbanisačních vlivů na pražské okolí, dále vlivu krise na nezaměstnanou inteligenci a studia slovenské zemanské dědiny v Turci, kterážto práce vyšla slovensky a anglicky pod názvem "Integrálna dedina". V posledních letech zabývá se výzkumná sekce přípravou práce o spolupráci Čechů a Němců na poli hospodářském a sociálním v Československé republice.

Zvláštní zmínky zasluhuje práce na *vybudování sociálního archivu*, jehož založení bylo usneseno již roku 1920. Má shromažďovati nebo aspoň vésti v evidenci listinné památky týkající se jakkoliv sociálního hnutí a sociální péče v našem státě. V posledních letech ujala se této práce velmi intensivně Komise pro studium dělnického hnutí a podařilo se jí vybudovati *historický archiv Sociálního ústavu*, obsahující celkem 475 inventárních čísel. V programu je též vybudování *sociálního musea*.

Roku 1923 započal Sociální ústav s *vlastní publikační činností*, která průběhem let velmi podstatně rozrostla; vydáno bylo již celkem 73 publikací, z nichž některé s ohledem na svůj informativní účel a poslání byly vydány v cizích jazycích ponejvíce francouzsky. Publikace obsahují jak práce původní, tak z menší části i přeložené a některé z nich zachycují celé soubory přednášek v Sociálním ústavě proslovených. Publikace slouží nejen k informaci naší veřejnosti o úkolech a vykonané práci v ohledu sociálně-politickém u nás nebo za hranicemi, nýbrž tím, že jasně osvětlují a vyhraňují různé sociální skutečnosti a potřeby našeho i mezinárodního života, stávají se účelnými příručkami pro všechny, kdož zabývají se otázkami pracovního práva. Konečně informují také cizinu o československém sociálně politickém zákonodárství, jednak přímo, jednak ve způsobu výměny za publikace jiných vědeckých institucí a odborných revuí doma i za hranicemi.

Svoji informační a propagační činnost pěstoval Sociální ústav vedle uvedených již způsobů také *úzkým pracovním stykem s jinými vědeckými korporacemi a institucemi domácími i zahraničními*. Je zejména uznáván za československý národní svaz Mezinárodní asociace pro sociální pokrok, účastní se všech jejích sjezdů a konferencí a vysílá své zástupce na mezinárodní sjezdy v oboru sociální politiky. Sociální ústav byl v roce 1924 místním pořadatelem I. Mezinárodního sjezdu sociální politiky v Praze, který přispěl mohutnou účastí znamenitých sociálně-politických pracovníků ze zahraničí nejen k posílení pokrokových snah sociálně-politických, nýbrž splnil také svoje poslání jako dobrý propagační prostředek vůči cizině. V roce 1937 zúčastnil se Sociální ústav význačným způsobem všech prací II. Mezinárodního sjezdu sociální politiky v Paříži, kde uvedl do diskuse na mezinárodním fóru zejména otázky kontroly

úvěru v zájmu sociálním a o svobodě odborového sdružování zaměstnanců. Pro informaci domácí veřejnosti absolvován byl *velký počet rozhlasových relací* pod názvem "Sociálních informací" a každoročně podává řadu písemných i ústních informací cizincům o sociálně-politických otázkách u nás.

Citováno z publikace Sociálního ústavu Československé republiky č. 74:

Ministr sociální péče, Ing. Jaromír Nečas:

20 let sociální péče v Československé republice. V Praze 1938 vydalo Ministerstvo sociální péče, vytiskla Státní tiskárna v Praze.